

Европска унија у процесу интеграције Европе и положај Савезне Републике Југославије

УДК: 341.176(4:497.1)

Доц. др Никола Петровић, пуковник

Аутор анализира међународне економске односе, указује на значај интеграције земаља у различитим областима и наводи типове међународних (регионалне) економских интеграција. Идеју о европском уједињењу прати од оснивања паневропског покрета 1923. године до стварања монетарне уније. При томе указује на реално очекивање да ће и СРЈ, у догледно време, увести евро као платежно средство, што је претпоставка несметаног платног промета са земљама чланицама Европске уније. Аутор указује на две димензије европске интеграције и на пакете мера за остваривање економско-монетарне и политичко-безбедносне уније, а разматра и развој европског одбрамбеног система и, у вези с тим, однос Уније и Северноатлантског пакта.

У чланку је наглашено да су сарадња и приступање СР Југославије Европској унији стратешки интерес наше земље. С обзиром на такво опредељење, аутор сматра да би период од десет година требало да буде довољан за структурне промене и привредно-системска прилагођавања неопходна за улазак СРЈ у Европску унију.

Општи поглед на стање међународних економских односа

Савремене међународне економске односе карактерише велика међусобна упућеност (спољнотрговинска, научно-техничка, финансијска, кадровска) већине земаља у свету. Она није само резултат разноликости локација производних чинилаца и сужености домаћег тржишта већ и интензивног техничког прогреса у свету, који, поред тога што доприноси ублажавању ограничености појединих производних чинилаца, све значајније опредељује привредни раст сваке земље. Због недостатка средстава за развој сопствених научних истраживања земље у развоју су принуђене да увозе технологију из развијених земаља. Смањивање јаза између развијеног и неразвијеног дела света директно зависи и од степена иновирања технике у неразвијеним земљама, а на тој основи се гради међусобно поверење и стварају услови за стабилан развој и мир у свету.

Чињеница је да су људске потребе разноврсне и да се са развојем људског друштва развијају и мењају. Разноликост људских потреба задовољава се производима различитих употребних вредности, које ниједна земља не може да подмирује из сопствене производње. На то утиче више елемената: богатство природних извора, погодност климе, могућност да се јевтиније купи у иностранству него да се производи у земљи, и друго. Осим тога, за масовнију производњу, па према томе и за ниже цене производње, национална тржишта су мала, посебно је потрошња сваке земље, уз занемаривање осталих чинилаца, одређена бројем њених становника. Због тога се део производње јавља као вишак (који треба пласирати изван оквира националне економије), а део као мањак (који треба допунити увозом).

Поједине земље су у прошлости настојале да све своје потребе за различитим материјалним добрима покривају из сопствене производње. Политика задовољења укупних потреба из домаћих извора, која значи и економску изолацију земље, јесте аутархична политика привредног развоја. Земљу која води такву политику карактерише наглашена улога државе не само у сфери увоза и извоза већ и у сфери производње и потрошње. За вођење аутархичне политике било је у прошлости разних повода. Сматрало се да је економски самосталнија земља (у робама, услугама, капиталу и радној снази) спремнија за евентуални рат, пошто се у рату мењају могућности попуње материјалним добрима из иностранства. Међутим, послератно искуство је показало да се, с обзиром на дуготрајност ратова, не могу обезбедити довољне резерве било којег производа за целокупан период рата, па се у евентуалном рату, а посебно у периоду ратне опасности, умногоме интензивирају економски односи с иностранством.

У савременим условима има спорадичних појава вођења аутархичне политике (пре свега међу неразвијеним земљама) да би се земља одбранила од негативних утицаја са светског тржишта изражених у диспаритетима цена и односима експлоатације, или је таква политика изнуђена санкцијама земаља из окружења. Међутим, аутархична политика наноси штете сопственом привредном развоју. На пример, искључивање увоза технологије из иностранства за неразвијене земље значи успоравање привредног развоја – „тапкање у месту“. Производити у земљи за задовољење свих потреба значи производњу уз високе трошкове, уз могућност монополистичког понашања појединих произвођача у оквиру националне економије. На крају, таквом изолацијом се онемогућава међународна упоредивост резултата производње, па се губе и критеријуми рационалног привређивања. Према томе, један од услова за бржи привредни развој јесте излагање сопствене економије утицајима са светског тржишта, односно њено отварање према иностранству (ако се занемаре ограничавајуће околности – платни биланс земље, конкурентност домаће производње на светском тржишту, и друго).

Неопходност међународних економских односа потврђује се разноликим, међусобно зависним, економским, политичким, културним, вој-

ним и другим чиниоцима. У односу земље с иностранством остварују се следећи економски ефекти:

1) масовна производња, која прати интензивне промене у технологији, нема довољно простора за реализацију у оквирима уских националних тржишта. Физички обим производње једне националне економије може да се повећа првенствено ако робе прелазе националне границе;

2) повећањем обима производње смањују се трошкови по јединици производа, што омогућава снижење продајних цена производа у земљи и повећање конкурентности извозних производа. Осим тога, стварају се услови за побољшање животног стандарда становништва у земљи и смањење дефицита њеног трговинског биланса;

3) све земље немају потребне количине природних ресурса, нити погодну климу за гајење разноврсних пољопривредних култура и животињских врста, па имају потребу за увозом сировина, енергената и других чинилаца производње, као и готових производа;

4) неједнака снабдевеност земаља појединим чиниоцима производње изазива и разлике у трошковима, односно ценама производа. Зато се свака земља оријентише на производе које може производити уз ниже цене у односу на цене у иностранству. Производи који се, због ограничених чинилаца производње, могу увести по нижој цени него што их земља може произвести рационалније је (ако се занемаре остали разлози) да се увозе из иностранства;

5) на основу економских односа с иностранством земља се обезбеђује потребном опремом и капиталом који јој недостаје. Осавремењивањем производње стварају се услови за повећање запослености и продуктивности рада, и за измену производне структуре.

Осим наведеног значајни су и други ефекти економских односа земље с иностранством. Унапређењем економске размене земље се зближавају и боље међусобно упознају, и развија се узајамно поверење као предуслов и сваке друге сарадње: политичке, културне итд. На тај начин се стварају и услови за споразумно решавање бројних значајних проблема који оптерећују савремени свет и за миран друштвени развој (развој без рата).

Користи од економских односа с иностранством подједнако су значајне и за развијене и за неразвијене земље. Због тога, међународни економски односи не зависе од воље неке земље да у њима активно учествује, већ су нужност. Наиме, светска привреда је доведена у јединствен систем међузависности, тако да без уважавања промена у окружењу нема напретка у производним снагама ни, у целини, националног напретка. Могућности остваривања економских и неекономских ефеката у међународним односима увећавају се уједињавањем, тј. интеграцијом земаља у различитим областима. (Израз „интеграција“ привреда разних држава не спомиње се у литератури пре 1940. године. Тек је 1950. године Норберт Винер поставио основе теорије царинске уније. Та теорија је основа теорије међународне економске интеграције.)

Постоје различити типови међународне економске интеграције, зависно од степена повезаности двеју или више држава.

1. *Преференцијални царински споразум*. У међусобној трговини земље потписнице споразумом утврђују повлашћене (ниже) царине, док према трећим земљама, тј. на робу изван тог подручја, задржавају своје царинске тарифе.

2. *Зона (област) слободне трговине*. То је сложенији облик интеграције: земље чланице потпуно укидају царине и квантитативна ограничења у међусобној трговини, док на робу из трећих земаља примењују своје царинске тарифе и задржавају осталу спољнотрговинску регулацију.

3. *Царинска унија*. Тај облик интеграције карактерише укидање царина и квантитативних ограничења у међусобној трговини земаља чланица, као и успостављање заједничке царинске тарифе према трећим земљама, чиме нису створени услови за слободно одвијање трговине. Заједничком царинском тарифом земље чланице царинске уније једино се штите од конкуренције трећих земаља. Између њих нису створени услови за слободну трговину, која се не мора ометати само царинама и квантитативним ограничењима, већ и стимулацијама или субвенцијама за производњу домаћих произвођача. Наиме, ако дође до снижења царина а повећања стимулације, ефекти заштите домаће привреде могу да остану исти јер се стимулацијама супституише увоз. Држава се одлучује на давање стимулације (за производњу, извоз или инвестирање) кад оцени да може доћи до повећања незапослености, па прибегава заштити домаће производње. Пример за ограничавање слободе трговине јесу стимулације у облику пореских олакшица које се дају извозницима (међутим, стимулације могу да спрече учлањење земље у Светску трговинску организацију).

4. *Заједничко тржиште*. Претходним типовима интеграције регулише се, у суштини, размена робе унутар интеграције, као и земаља чланица са трећим земљама. Остали аспекти су изван домаћаја уговорног регулисања односа. У оквиру заједничког тржишта долази до укидања препрека (царинских и нецаринских) у међусобној трговини и стварања слободних тржишта за све чиниоце производње унутар интеграције, а заједнички се регулише (ограничава) слобода кретања чинилаца производње са трећим земљама.

5. *Економска унија*. То је виши степен интегрисаности јер се, поред обавеза предвиђених за формирање заједничког тржишта, сарадња проширује и због потребе хармонизације економских политика земаља чланица. Сарадња у оквиру економске уније остварује се закључивањем споразума којим се стандардизују мере и инструменти економске политике (фискалне, монетарне, индустријске, регионалне, и друге).

6. *Потпуна унија* (економска, политичка и војна). Тај облик интеграције има наднационалну владу, са великим овлашћењима (карактери-

стичним за конфедерацију), која усаглашава заједничке интересе земаља чланица. У потпуној унији, као највишем типу интеграције, утврђује се јединствени буџет, с одговарајућим, јединственим системом мера и инструмената економске политике.

Процес међународне економске интеграције не мора да буде постепен, нити је правило да се нижи облик развија у виши облик интеграције. Оснивање било којег типа међународне економске интеграције, у суштини, политички је акт који се дефинише међусобним споразумом земаља чланица.

Табела 1

Типови међународне економске интеграције

Ред. бр.	Тип	Слобода кретања робе (начин регулисања)	Заједничка царинска тарифа	Слобода кретања чинилаца производње	Начин вођења економске политике
1.	Преференц. царински споразум	снижене међусобне царине	не	не	самосталност земаља
2.	Зона спољне трговине	потпуно укинуте међусобне царине и квоте	не	не	самосталност земаља
3.	Царинска унија	потпуно укинуте међусобне царине и квоте	да	не	самосталност земаља
4.	Заједничко тржиште	потпуно укинуте међусобне царине и нецаринске препреке	да	да	међусобна размена обавештења
5.	Јединствено тржиште – економска унија	потпуно укинуте међусобне царине и нецаринске препреке	да	да	хармонизација (стандардизоване мере и инструменти)
6.	Потпуна (економска и политичко-безбедносна) унија	потпуно укинуте међусобне царине и нецаринске препреке	да	да	потпуна унификација економских политика

Стварање и развој Европске уније

Идеја о европском уједињењу настала је после Првог светског рата. Оснивач паневропског покрета, Аустријанац Калерги, по угледу на стварање и успешно функционисање Сједињених Америчких Држава, предложио је 1923. године образовање „Сједињених европских држава“.¹ Основу интеграционих процеса у земљама западне Европе чини Шуманов план из 1950. године, када је француски министар спољних послова Роберт Шуман изнео план о оснивању Европске заједнице за угаљ и

¹ Вериујући у стварање јединствене Европе, британски премијер Винстон Черчил је у свом говору, септембра 1946. у Цириху, позвао државе континенталне Европе на стварање „Уједињених европских држава“. Према његовом мишљењу, основна претпоставка уједињене Европе била је француско-немачка сарадња, с обзиром на то да су односи Француске и Немачке, у дугом историјском периоду, били оптерећени међусобним супарништвом и ратовима.

челик (ЕЦСЦ). Наиме, после Другог светског рата Француска је, као земља победница, желела да искористи политичку дискредитованост Немачке за њено економско и политичко везивање за друге европске државе и тиме обезбеди већи сопствени утицај на европске догађаје. Истовремено, настојала је да контролише и спречи поновно успостављање економске и политичке супрематије Немачке у Европи услед експанзивног развоја њене привреде, посебно тешке индустрије, потпомогнуте обимним средствима из Маршаловог плана. Шумановим планом који је у Паризу потписало шест земаља: Западна Немачка, Француска, Италија, Белгија, Холандија и Луксембург, целокупна немачка и француска производња угља и челика стављена је под заједничку управу. Париски споразум, којим је основана Европска заједница за угаљ и челик, ступио је на снагу 1952. године, и био је значајан подстицај за процес интеграције Европе.

Земље Бенелукса, које су 1944. године међусобно потписале Конвенцију о успостављању царинске уније, предложиле су интеграцију привредних области шест земаља. На основу те иницијативе и предлога белгијског министра иностраних послова Пол Анри Спака обзнањеног 1956. године, у Риму је шест земаља, 25. марта 1957, потписало Римске уговоре о оснивању Европске економске заједнице (ЕЕЗ). Истовремено, закључен је и уговор о оснивању Европске заједнице за атомску енергију (Еуратом).

Све те организације (ЕЦСЦ, ЕЕЗ и Еуратом) чине јединствену целину – Европску заједницу (ЕЗ). Њеним стварањем отпочета је нова етапа у односима међу земљама које су у недавној прошлости међусобно ратовале. Почетни циљ оснивања ЕЕЗ било је стварање заједничког тржишта, па је Римским уговорима било предвиђено следеће:

- поступно уклањање царина и других баријера на међусобну трговину;
- успостављање заједничке царинске тарифе према трећим земљама;
- слободно кретање чинилаца производње унутар интеграције;
- стварање посебних услова за развој пољопривреде земаља чланица;
- придруживање колонија и зависних подручја којима управљају државе чланице.

Европска заједница за атомску енергију предвиђала је:

- стварање услова за развој нуклеарне енергије у мирне сврхе;
- обезбеђење сировина и горива државама чланицама и контролу њиховог коришћења;
- стварање заједничких прописа о заштити здравља и сигурности грађана.

Као целина, ЕЗ почела је да функционише тек 1967. године, када су интегрисани извршни органи ЕЦСЦ, ЕЕЗ и Еуратома. Стварањем јединствене организационе целине омогућено је образовање заједничких институција ЕЗ и њено ефикасно деловање.

Чланице ЕЗ отпочеле су, поступно, да укидају унутрашње царине и успостављају заједничке царинске тарифе према трећим земљама, тј. да стварају *царинску унију*. Циљ ЕЗ у тој фази интеграције није била потпуно слободна трговина између земаља чланица. Иако су међусобне царине биле укинуте, њихова трговина је спутавана другим, нецаринским инструментима. Међутим, укидањем царинских ограничења, знатно је унапређена трговина између земаља чланица. Други значајан циљ царинске уније била је заштита од конкуренције трећих земаља. Због тога је и успостављена заједничка царинска тарифа, која је примењивана у трговини између интегрисаних и трећих земаља. Земље чланице ЕЗ имале су потпуну слободу у вођењу економске политике, без обавезе узајамне размене обавештења или међусобне координације.

У ЕЗ као царинској унији ограничења у кретању робе и чинилаца производње све више су ограничавала привредни развој, уз опасност да негативно утичу и на укупне међусобне односе земаља чланица. Због тога је било пожељно да ЕЗ уђе у виши облик интеграције – *заједничко тржиште*. Римским уговорима, који су били основ европске интеграције, предвиђено је поступно укидање царинских и других баријера, што је омогућило слободно кретање робе и чинилаца производње, односно функционисање заједничког тржишта. Земље чланице су и даље имале потпуну слободу у вођењу економске политике, уз обавезу међусобне размене обавештења о примењиваним мерама и инструментима.

Та фаза у развоју интеграције ЕЗ (за шест земаља оснивача), завршена је 1968. године, пре рока предвиђеног споразумом у Риму. Осталих шест индустријски развијених земаља, које су касније придружене,² поступно су се прилагођавале до коначног укидања царина и других трговинских препрека у међусобној размени и преласку на заједничку царинску тарифу. На пример, за Велику Британију, Данску и Ирску период прилагођавања је трајао до 1977. године, тј. пет година после потписивања уговора о приступању Заједници.

У фази функционисања ЕЗ као заједничког тржишта уочени су проблеми који су ометали даљи развој интеграције: за слободу кретања робе и чинилаца производње унутар Заједнице било је неопходно усаглашавање економских и развојних политика између земаља чланица. То је важан чинилац економске интеграције и успостављања ЕЗ као *јединственог тржишта*, без којег ЕЗ не би могла да функционише као економска унија, која је основ Европске уније и потпуно се ослања на јединствено унутрашње тржиште.³

На основу таквог опредељења, Комисија ЕЗ, 1985. године, израдила је и понудила Европском парламенту на усвајање тзв. Белу књигу, односно документ „Остваривање унутрашњег тржишта“, који је прак-

² Реч је о Великој Британији, Данској, Ирској, Грчкој, Шпанији и Португалији. Године 1955. прикључиле су се још три земље: Аустрија, Шведска и Финска. Временом, статус пуноправног члана ЕУ имало је 15 земаља.

³ „Европску унију држе три стуба: (1) економска унија, (2) монетарна унија и (3) заједничка спољна и безбедносна политика“ (Предраг Јовановић, Оскар Ковач и др., *Међународни економски односи*, Економски факултет, Београд, стр. 572).

тично упутство за интегрисање националних економија индустријски развијених земаља западне Европе. Полазећи од принципа и циљева коначног успостављања тржишта без унутрашњих граница, Европски парламент је 1986. године усвојио „Јединствени европски акт“, којим је допуњен и делимично измењен текст споразума о формирању ЕЗ из 1957. године. То је, после Римских уговора, најзначајнији документ Заједнице. Њиме су предвиђене три групе мера: уклањање физичких, техничких и фискалних баријера за трговину у оквиру интеграције, што је претпоставка слободног кретања робе, капитала и људи, односно функционисања јединственог тржишта и успостављања економске уније. Пошто је тај циљ требало да се оствари до краја 1992. године, „Јединствени европски акт“ је популарно назван пројекат „Европа 92“.

Прву групу чине мере и поступци за уклањање царинских испостава и укидање свих царинских формалности на границама земаља чланица. На основу тога смањени су трошкови превоза и отклоњене многе непогодности због одвојених, често међусобно супротстављених националних тржишта. Усвојене су јединствене санитарне норме, процедура ветеринарске и фитосанитарне контроле је знатно поједностављена и смањени су трошкови прегледа јер се обављају у месту поласка и на одредишном месту. Даље, уместо индивидуалних прописа, контрола безбедности у саобраћају је знатно олакшана спровођењем заједничких норми. Упоредо с укидањем формалности у превозу робе, а према опредељењу за несметано кретање грађана, постигнут је споразум о увођењу јединственог пасоша. Заштита спољних граница Заједнице остварује се на основу јединственог законодавства, према којем полиција земље улаза обавља контролу и за полицију земље излаза.

Другом групом мера – уклањањем техничких баријера, требало је додатно да се подстакне унапређење трговинске размене и омогући преображај заједничког у јединствено тржиште Европске заједнице. Различитим нормама, предузиманим због хигијене, сигурности, заштите човекове околине или заштите потрошача, онемогућавана је интеграција националних привреда, као чиниоца остваривања економије обима и повећања конкуренције између предузећа. Поистовећивањем услова за обављање производње штите се здравље, безбедност и човекова околина, и истовремено стварају услови за несметану размену и ширење производних делатности из једне у другу државу чланицу. Прихваћена је стратегија уједначавања прописа, чијом се применом техничке препреке у унутрашњој размени своде на минимум. Уместо индивидуалних националних норми, на целокупној територији интеграције, примењују се јединствени стандарди, којима се смањује разноврсност производа на јединственом тржишту.

Трећа група мера односи се на порески систем, јер значајни диспаритети у ценама производа настају као резултат различито конципираних пореских система у земаљама чланицама. Ради уједначавања конкуренције у промету робе, уместо пореза на промет, уведена је такса на додатну вредност (ТВА). Заједничким пореским системом онемогу-

ћен је привилеговани положај домаћих произвођача у односу на произвођаче из других држава и створени су услови за повећање међусобне размене.

Потпуна унија је последња фаза у развоју Европске заједнице. То је највиши тип интеграције, у којем се остварује унификација⁴ економске политике, односно примењује јединствени систем мера и инструмената те политике, с општеважећом валутом на целокупној територији интеграције и централном банком. Доношење наднационалних мера претпоставља и формирање наднационалних органа, с одговарајућим правима и обавезама одлучивања не само у економској већ и у политичко-безбедносној сфери. У тој фази интеграције ЕЗ доградила је монетарну унију и заједничку спољну и безбедносну политику, неопходне за њено функционисање и опстанак.

За остварење те последње развојне фазе посебно је значајан састанак Европског савета у Мастрихту (Холандија), одржан од 9. до 11. децембра 1991. године. Тада су шефови држава или влада 12 земаља чланица усвојили Уговор о Европској унији, којим је предвиђено стварање, тј. превођење Европске заједнице у политичко-безбедносну (кроз формулисање заједничке спољне и одбрамбене политике) и монетарну унију (јединствено тржиште, створено до 1992. године, које чини основу економске уније, није било довољан услов за стварање потпуне економске уније) и донели одлуку да се Заједница од 1. јануара 1995. зове *Европска унија* (ЕУ).

Неопходан услов остваривања монетарне уније (без које нема ни потпуне економске уније) јесте јединствена монетарна политика, а значајна претпоставка вођења јединствене монетарне политике јесте јединствена валута. Истина, резултат идеје постепеног стварања монетарне уније било је стварање, 1979. године, Европског монетарног система (ЕМС), са заједничком валутом, названом „еки“ (ЕКУ). Било је замишљено да се „еки“ утврђује као „корпа валута“ земаља чланица, а пондери за поједине валуте мењани су према величини друштвеног производа и обиму спољне трговине тих земаља.

У ЕМС-у утврђене су следеће функције заједничке европске валуте: нумератор за исказивање централних курсева, обрачунска јединица у спољној трговини и кредитним трансакцијама између банака, средство за исказивање буџета интеграције итд. Међутим, „еки“ није био јединствена европска валута нити је намеравао да се њиме замене националне валуте земаља чланица. Тек је Мастрихтским уговором, по први пут у историји старог континента, уведена јединствена валута, названа евро (ЕУРО), ради уједначавања цена робе у земљама чланицама као

⁴ На пример, забрањена је монетизација буџетских дефицита, односно њихово финансирање од стране централних банака земаља чланица, утврђена је заједничка спољнотрговинска политика, заснована на јединственим принципима који се односе на промену царинских стопа, закључивање трговинских споразума, униформност мера либерализације итд. Такође, предвиђена је могућност да, у случају већих поремећаја, Комисија ЕУ појединим владама дозволи привремену употребу мера заштите.

основне претпоставке за повећање међусобне трговине и подстицање њиховог привредног развоја. Осим тога, требало је спречити шпекулативна кретања капитала, која постоје у условима када земље користе различите (сопствене) валуте и којима се уноси нестабилност у односе валутних курсева.

Уговором из Мастрихта уређено је формирање Европске централне банке (ЕЦБ), са седиштем у Франкфурту (Немачка), као једине институције с правом емитовања јединственог новца на простору Уније. Та банка је одговорна за спровођење јединствене монетарне политике и одржавање стабилности цена, па чини институционални стуб монетарне уније.

У Мастрихту су утврђена четири основна критеријума које земље Европске уније морају испунити да би могле да приступе монетарној унији, односно да би могле да замене националне валуте јединственим новцем интеграције. Ти критеријуми имају заједнички назив *критеријуми конвергенције*, а односе се на:

1) стабилност цена (просечна једногодишња инфлација не може да буде већа од просека за три земље са најнижим стопама, плус 1,5 одсто);

2) стабилност девизних курсева (без девалвације националне валуте у претходне две године и кретање унутар уских маргина ЕСДК плус – минус 2,25 одсто);

3) конвергенцију дугорочних каматних стопа (просек током једне године мора да буде на нивоу просека чланица са најнижом стопом, плус максимум два одсто);

4) националне буџетске дефиците (морају да буду мањи од три одсто од друштвеног бруто производа, а јавни дуг мањи од 60 одсто).

То су изузетно строги критеријуми, без чијег уважавања не може да се оствари јединствена монетарна политика и обезбеди стабилност јединствене европске валуте, што би веома неповољно утицало и на привредни развој земаља интеграције. Одлучивање о јединственој европској валути и утврђивање монетарне политике у надлежности је Европске централне банке, јер је то услов јачања евра и функционисања монетарне уније. Управо, зависно од јачања, евро би могао да буде траженија валута од америчког долара, с изгледом да истисне долар као једину стандардну (светску) валуту у међународној трговини. У том случају би, вероватно, многе земље смањиле своје резерве у доларима а повећале у евр, с обзиром на то да би јачање евра изазвало пад вредности долара.

Од 15 земаља чланица ЕУ, прописане критеријуме за улазак у монетарну унију испунило је 11 земаља. Званична замена њихових валута отпочеће 1. јануара 2002, и трајаће шест месеци. То значи да ће њихове националне валуте престати да важе 1. јула 2002, када ће евро постати званично средство плаћања у свим готовинским и безготовинским трансакцијама, чиме ће се означити почетак функционисања монетарне уније. Остале земље, које не испуњавају мастрихтске услове о уласку у зону евра (тзв. евроленд), као и оне које не желе да се прикључе монетарној унији, тешко ће успети да евро у потпуности

искључе из опција. У зону евра, за сада, не желе да уђу Велика Британија, Шведска и Данска (иако испуњавају прописане услове), док Грчка не испуњава ниједан од прописаних критеријума.

Изградњом монетарне уније, односно усвајањем јединствене европске монете, постиже се следеће:

1) повећава се стабилност цена, чиме се стварају могућности за убрзан привредни развој земаља монетарне уније;

2) експанзија трговине међу земљама с јединственом европском валутом. Свих 11 земаља монетарне уније формираће тржиште са око 300 милиона становника. Учешће у светској трговини од око 21 одсто учиниће да такво тржиште постане озбиљан конкурент САД и Јапану;

3) поједностављење поступка утврђивања курса валуте. Девизни курсеви ће се утврђивати у односима: евро – долар; евро – јен и евро – валуте земаља које нису чланице Европске уније;

4) престанак потребе за разменом валута земаља еврозоне, тако да ће остваривати уштеде на трошковима конверзије валута, од више десетина милијарди долара годишње;

5) поспешивање политичке интеграције. Стварањем монетарне уније бришу се сва ограничења у размени робе и кретању чинилаца производње, што ће допринети продубљивању међусобног поверења и јачању политичког јединства интеграције, и друго.

Реално је очекивање да ће и СРЈ, у догледно време, увести евро као платежно средство, што је претпоставка несметаног платног промета између наше земље и земаља чланица Уније. Темпо увођења евра као платежног средства зависиће од односа наше земље и Европске уније, првенствено од врсте и обима економске сарадње. „Главна позитивна дејства евра свакако ће бити елиминисање ризика курсних разлика и промена паритета валута када наша предузећа уговарају послове нпр. с немачким, француским и италијанским партнерима, или са грчким, али с клаузулом евра. Такође може се проценити као непосредна погодност: извесно поједностављење административних операција и трошкова; повећана прегледност евро набавних цена и евентуално ниже цене при увозу (остало исто, односно непромењено). Уместо да воде своја потраживања и дуговања у 11 различитих валута југословенска предузећа ће... моћи да то чине само у еврџ“.⁵

Наша предузећа, у условима јединствене валуте, мораће да ревидирају цене својих производа намењених за извоз у земље монетарне уније. Користи од увођења евра могу да буду знатно веће за предузећа која су у стању да опстану у условима појачане конкуренције.

Политичко-безбедносни карактер Европске уније

Оснивањем Европске економске заједнице отпочета је не само нова стапа у односима међу земљама западне Европе, које су кратко време пре тога међусобно ратовале, већ и процес уједињења европских

⁵ Игор Блажевић, *Настанак Европске монетарне уније и проблеми везани за успешну реализацију пројекта заједничке валуте*, „Берза“, бр. 5–6/1998.

земаља. Снагу Европске уније у светској привреди потврђује податак да она учествује са 31,2 одсто у светској производњи (следе САД, са 26,6 одсто, и Јапан, са 13,8 одсто), и са 20,4 одсто у светској трговини (следе САД, са 18,3 одсто, и Јапан, са 10,3 одсто).⁶ Циљ Европске уније јесте стварање Европе без граница, односно њено уједињење. Постоје две димензије европске интеграције које треба, на основу одговарајућих пакета мера, постепено да се остварују: 1) економско-монетарна и 2) политичко-безбедносна унија.

1) Првобитни циљеви оснивања Европске заједнице, утврђени Римским уговором, били су искључиво економске природе: укидање царина и других ограничења у трговини између земаља чланица и слободно кретање људи, услуга и капитала, као и утврђивање и реализација заједничке политике у свим подручјима привредног живота. Стварање заједничког тржишта (слободно кретање робе и чинилаца производње) била је само нужна етапа дубљег интегрисања земаља чланица у економску, а потом и у монетарну унију.

2) С усаглашавањем економских интереса и уклањањем економских граница између земаља чланица стварани су услови и за усаглашавање њихових спољнополитичких активности, односно за стварање политичко-безбедносне уније. Тако је у документу „Јединствени европски акт“, усвојеном 1985. године (најзначајнији акт интеграције још од времена Римских уговора), потврђена потреба сарадње у области спољне политике и одбране.

О претварању Заједнице у европску политичку унију разговарано је 1990. године у Риму, када је сазвана Међувладаина конференција. Предложене су и прве конкретне мере за усклађивање међународне активности заједнице. Иако је већина питања везаних за спољну политику у непосредној надлежности земаља чланица, одређену координацију и сарадњу те земље остварују у оквиру Европског савета и Европског парламента.

Највиши ниво интеграције земаља чланица промовисан је на станку у Мастрихту. Уговором је предвиђено стварање потпуне уније: потврђено је да се економска интеграција уније заврши стварањем монетарне уније, а предвиђено је и проширење надлежности интеграције на политичку и безбедносну сферу. То што се ЕУ обликовала од економске заједнице у потпуну унију природна је последица дубоке, узрочнопоследичне зависности економских, политичких и одбрамбених интереса земаља чланица. Наиме, природно је да изграђено поверење у једној области, постаје реална основа за усаглашавање интереса и у другим областима.

Промена назива одражава тенденције стварања потпуне уније. Да би се олакшало потпуно уједињење земаља чланица у јединствену, комплексну унију, усвојен је Уговор о Европској унији, у којем се као један од главних циљева интеграције наглашава формулисање зајед-

⁶ Драгана Ђатовић, *Европска опција императив југословенске привреде*, „Геополитичка раскршћа“, бр. 1/2000, Институт за геополитику, Београд, стр. 55.

ничке спољне и одбрамбене политике, што би омогућило већи европски утицај на међународном плану. Стварање политичко-безбедносне уније треба схватити као процес заокруживања интеграције.

Одговор на питање чиме је мотивисана потреба за проширењем садржаја интеграције на политичку сферу треба тражити у чињеници да се економска (и монетарна) интеграција све теже остварују без политичке интеграције, а на дужи рок стварање јединствене наднационалне државне власти неодложан је чинилац функционисања и опстанка Уније. Дакле, без јединствене спољне и одбрамбене политике основни економски интереси Уније могу да буду доведени у питање. Међутим, стварање политичко-безбедносне уније, чија је суштина спровођење заједничке спољне и безбедносне политике, неће бити лак и брзо остварив задатак. Због разлика у системима и традиционалистичког схватања садржаја суверенитета у појединим земљама још увек има отпора према уступању дела, а затим и потпуног преношења суверенитета ради изградње Сједињених европских држава.

Развој одбрамбеног система Европске уније

Заједничка спољна политика и одбрана земаља Европске уније била је табу тема скоро 40 година. Прва конкретна промена уследила је 2. октобра 1977, када је на самиту у Амстердаму договорен развој заједничке спољне политике и безбедности Уније. На самиту Европске уније у Келну (јуна 1999) договорено је увођење функције високог представника за спољну политику и безбедност (изабран је шпански политичар Хавијер Солана), а формирано је и неколико заједничких тела за координисање политичких и војних структура земаља чланица.

Тек је на неформалном састанку министара одбране држава чланица Уније, у Бону, 28. маја 1999, наглашена потреба формирања европске армије. Одлукама на самитима Уније у јуну и децембру 1999. утврђено је формирање Сталног комитета за политичку ситуацију и безбедност, Војног комитета (као заједничке војне команде, чији су чланови начелници генералштабова) и Комитета за решавање цивилних питања у кризним акцијама Европске уније. Истина, још увек постоје разлике у погледима чланица на начин реализације колективне одбране. Осим јавно изражене спремности за координацију ставова у тој области, једино је позната замисао одбране коју заступа група земаља чланица ЕУ која је формирала Западноевропску унију (ЗЕУ).

Западноевропска унија је настала на основу споразума закљученог 1948. године у Бриселу између Француске, Велике Британије и земаља Бенелукса. Реч је о одбрамбеном пакту формираном ради одвраћања Немачке од агресије и реваншизма. Годину дана касније, када је формиран НАТО, ЗЕУ, као одбрамбени савез, потиснута је у други план. Касније (1954) у чланство уније примљене су Немачка и Италија. Укључивањем у њен састав Грчке, Португалије и Шпаније број чланица је повећан на десет. Од европских земаља чланица НАТО-а ЗЕУ не

припадају Исланд, Норвешка, Данска и Турска, а од чланица Европске уније њеном војном крилу не припадају Аустрија, Финска, Ирска, Данска и Шведска.

Све до средине 1980. године ЗЕУ функционисала је као својеврстан „дебатни клуб“ о одбрани чланица од напада с Истока. У суштини, Западна Европа није била посебно заинтересована за стварање сопствене војске јер се сматрало да се не може заштитити од напада с Истока без нуклеарне подршке Сједињених Америчких Држава.

Усвајањем Јединственог европског акта (1986), осим у економској, предвиђено је и значајно јачање заједничких надлежности интеграције у политичко-безбедносној сфери. Тако је у чл. 30. тог акта садржано да су стране уговорнице спремне да ближе усагласе своје ставове о политичким и економским аспектима безбедности. Проширење делатности Уније у безбедносном смислу резултат је њеног опредељења да се изгради као сила способна за одбрану без америчког покровитељства. Разлог за ту врсту њене самосталности треба тражити у страху да ће изостати америчка заштита када САД буду имале приоритетније интересе у неком другом делу света.

Европска унија још не поседује инструменте неопходне за спровођење колективне одбране јер до сада није имала заједничку политику безбедности. Она тешко остварује и опредељење да на спољно-политичком плану говори „једним гласом“. Западноевропску унију, као инструмент безбедносне политике Европске уније, није успела да изгради. На састанку земаља чланица Уније у Мастрихту (Холандија), 1991. године, када је усвојен Уговор о Европској унији, прихваћен је став о прерастању ЗЕУ у одбрамбену снагу заједнице.

У реализацији заједништва, без обзира на сагласност чланица за пренос суверенитета на органе Европске уније, искрсавају одређене тешкоће. Оне произилазе из различитог схватања концепције функционисања Уније. Велика Британија заступа став да је Европска унија развијенији облик интеграције, у којој одлуке и њихова примена зависе од воље држава чланица. Француска и Немачка, међутим, на Унију гледају као на федерацију у којој се одлучивање препушта заједничким органима. Осим тога, Велика Британија жели само снаге које су комплементарне НАТО-у, док се Француска залаже за снаге које у потпуности могу да замене јединице НАТО-а (у којима доминирају Американци). Осим наведених разлика, неће се једноставно разрешити ни оперативни проблеми ЗЕУ као јединствене оружане силе. О зачетку „европског стуба одбране“ може се говорити тек од 1989. године, када је формирана француско-немачка бригада са 4.200 војника (1991. године донета је одлука о њеном прерастању у корпус, који би имао 35.000–40.000 људи).

На састанку министара одбране и спољних послова Европске уније, одржаном 20. новембра 2000. у Бриселу, који се оцењује као историјски, утврђено је учешће земаља чланица у формирању европских снага за брзо реаговање, које треба да се заврши до 2003. године. Уз 60.000

борбено спремних припадника, колико би требало да их буде у европским снагама за брза дејства, земље чланице морале би да обезбеде још еколо толико припадника у позадинским структурама. Евроармија би се попунила из језгра Европске уније, првенствено војницима Немачке, Француске и Велике Британије. Остало је, међутим, спорно питање укључивања шест чланица НАТО-а с европског простора које нису истовремено и чланице Европске уније (Пољска, Чешка, Мађарска, Норвешка, Исланд и Турска), па САД упозоравају европске савезнике из НАТО-а да неће толерисати никакве покушаје „цепања“ алијансе изнад јачања европских војних снага.

Припадници европских снага за брза дејства носили би ознаке своје јединице, своје државе и Европске уније. Јединице би се користиле за хитне интервенције у операцијама различитог карактера: пружању помоћи у природним непогодама, спречавању сукоба и раздвајању зараћених страна, као и у случајевима у којима НАТО не би желео да се ангажује. Није, међутим, предвиђено учешће тих снага у операцијама за успостављање мира.

Основни циљ је да европске снаге за брзо реаговање могу да интервенишу најкасније 60 дана од избијања кризе и да се оспособе да остану у акцији најмање једну годину. Без обзира на то што армија Европске уније има најмодерније наоружање и војну опрему, у њиховом формирању земље чланице се суочавају с недостатком савремених бродова и војних транспортера за транспорт војника и наоружања у кризне регионе. Осим тога, амбициозни план за стварање сопствених војних снага наилази и на финансијска ограничења. Због свега тога, без подршке НАТО-а, формирање евроармије до почетка 2003. године неће бити лако остварљиво.

Шефови главних штабова земаља чланица ЕУ, на седници у Бриселу, средином новембра 2000, донели су одлуку да немачки генерал Рајнер Шувирт буде директор Војног комитета, који је клица будућег главног штаба (генералштаба) европских снага за брзо реаговање. Будући главни штаб треба да се формира у првој половини 2001. године, са седиштем у Бриселу.

Европски покушај стварања евроармије не наилази на потпуно одобравање САД и НАТО-а због страха да се те снаге не извуку испод командне структуре алијансе. Наиме, они се противе великој аутономији евроармије у односу на НАТО јер би тиме могло да се угрози трансатлантско савезништво. Зато инсистирају да се планови о евентуалном ангажовању будућих европских снага за брза дејства праве у главном штабу Северноатлантског пакта. Сједињене Државе се не мире ни са идејом Уније да своје одбрамбене снаге опреми наоружањем и војном опремом из властите производње, јер то доводи у питање њихов извоз НВО у Европу и запосленост војне индустрије.

Сасвим сигурно, Европа још увек није самостална у вођењу безбедносне и одбрамбене политике, а далеко је и од реализације идеје о изградњи сопствене армије. Сједињене Америчке Државе су још увек

у могућности да је држе у зависности захваљујући својој развијеној индустрији наоружања и војне опреме. За сада планиране војне снаге Уније нису самосталне, већ су део структуре НАТО-а, што значи да немају засебну оперативну команду ни могућност самосталног планирања војних акција. Међутим, нису само САД против формирања евроармије. Док се Француска залаже за њено стварање независно од НАТО-а, Британци, као верни амерички савезници, потврђују свој евроскептицизам и сматрају да би без САД и НАТО-а, европска безбедност била несигурна, односно да би одбрамбени систем Уније био неефикасан без америчке нуклеарне подршке. Дакле, коначно решење ће се тражити у „сукобу“ трансатлантског и евроцентричног концепта безбедности Европе.

Европска унија не може лако да се ослободи присуства и улоге Америке и НАТО-а у Европи, што се потврдило првенствено приликом успостављања мира на просторима претходне Југославије. Међутим, привид је да су Американци заинтересовани за одржање НАТО-а због „потребе очувања мира у свету“. Њихов основни разлог јесу економски интереси, које остварују производњом и извозом НВО у земље које су у рату, и земље које су чланице НАТО-а или тек приступају том одбрамбеном савезу.

Да би Европска унија могла да се ангажује у обезбеђењу мира и решавању хуманитарних криза у којима НАТО не жели да учествује предвиђено је да се до 2003. године (до када треба да буде формирана евроармија) формирају одговарајуће полицијске снаге. На састанку одржаном 19. и 20. јуна 2000. у Ферениу, у Португалији, земље Европске уније су се сложиле у вези с формирањем заједничких полицијских снага од 5.000 људи. Те снаге су само симболичан корак у стварању евроармије, односно, зачетак европског стуба одбране, и моћи ће да се ангажују у решавању сложенијих задатака. Замишљено је да као снаге за брзу реакцију Европска унија пошаље 1.000 полицајаца за 30 дана са задатком спречавања грађанских немира или других сукоба. Остатак снага би се састојао од додатних официра, правника, судија и цивилног персонала способног да успостави функционалну цивилну власт. Тако је Унија добила могућност да директно усмерава снаге за безбедност, без консензуса земаља чланица. До сада је учешће у таквим акцијама било на добровољној основи, па Европска унија није могла да покрене заједничке војне активности без спремности чланица да се војно ангажују, што је много успоравало време њиховог заједничког реаговања.

Чланство Савезне Републике Југославије у Европској унији – стратешки интерес наше земље

Сарадња Југославије са Европском унијом, од почетка формирања интеграције, наилазила је на бројне препреке. Опредељење за слободну трговину унутар ЕЗ није важило за треће земље, па ни за нашу земљу. Извоз југословенских индустријских производа спутавао је високим

царинама и квантитативним ограничењима, а извоз пољопривредних производа отежаван је инструментима из арсенала пољопривредне политике. Трговинским споразумом из 1969. године СФР Југославија је добила одређене извозне олакшице.

Основни принципи сарадње са Заједницом дефинисани су Београдском декларацијом из 1976. године, док је операционализација тих принципа и њихова примена започета 1980. године, након потписивања новог споразума о сарадњи. Заједница се сагласила да се на увоз југословенских индустријских производа примењују ниже царине и мања квантитативна ограничења. У суштини, одређивани су бесцарински увозни контингенти а царинска стопа примењивана је тек пошто се премаше. Политика увоза пољопривредних производа била је и даље веома рестриктивна због опредељења да се штити производња Заједнице. Високе увозне таксе, ригорозни контингенти и друго практично су онемогућавали наш извоз. Споразум о сарадњи из 1980. године, нешто модификован, продужен је 1987. године, с важношћу до 1992. године. Међутим, крајем 1991. године, ЕЗ увела је санкције против СФРЈ, из којих је убрзо изузела све федералне јединице осим Србије и Црне Горе. У то време, Заједница је била најважнији спољнотрговински партнер наше земље: готово половина извоза, увоза и спољног дуга односила се на земље те интеграције.

После демократских промена, започетих 5. октобра 2000. СРЈ повратила је изгубљено међународно поверење: добила је место у УН и ОЕБС, ушла је у Пакт стабилности југоисточне Европе, а покренут је и поступак за пријем у Савет Европе. Стечену подршку и наклоност осталих земаља и међународних институција новој демократској власти треба мудро и брзо користити. Можемо градити нов концепт односа СРЈ према иностранству, полазећи од квалитативно нове међународне позиције наше земље, уз уважавање значаја економских односа са том групацијом земаља. На пример, у 2000. години учешће ЕУ у нашем извозу износило је 38, а у увозу 41 одсто.

Најважнији спољнополитички циљ СРЈ јесте њено пуноправно чланство у ЕУ, као њено природно окружење, што је, према изјавама званичника те интеграције, стратешки циљ Уније. Да би једна земља постала чланица Уније нужно је да следи демократске процесе развијеног света. Иако ни унутар Уније нема јединства у вези с многим питањима, они неће уважити молбу за пријем земље која би трајније могла да је поларизује, а поготову не земље која би, због продубљених разлика и несагласности, могла да увуче земље чланице у међусобне сукобе. Стога улазак СРЈ у систем безбедности ЕУ може да буде далека будућност, уколико се буде инсистирало на испуњењу потребних услова.

Чланство СРЈ у ЕУ неће, само по себи, подстаћи производњу, повећати извоз, разрешити дужничке проблеме, нити обезбедити вечни мир на овим просторима. Наша земља је још увек неспремна за пуноправно чланство и прихватање свих реципрочних обавеза које оно намеће. Односно, лакше је остварити институционално прилагођавање

наше земље него створити могућности за прелазак на равноправне услове размене. Када је реч о усклађивању националних политика (у сфери економије, одбране и односа са другим земљама) СРЈ требало би – до укључивања у ЕУ, да изврши неопходну нормативно-правну доградњу и оствари координацију са заједничким органима Уније. У том прелазном периоду оствариле би се квалитетне промене у привреди и спровеле неопходне институционалне измене. На пример, потписивањем Римског споразума земље западне Европе нису укинуле међусобне царине, већ су се сложиле да десетогодишњи период буде период прилагођавања и стварања услова потребних за укидање царинских баријера. Дакле, оправдање за инсистирање наше земље на пролонгирању обостраних реципроцитета налази се у досадашњој пракси Уније.

У даљем процесу интеграције⁷ СРЈ могла би да постане пуноправна чланица Уније. На конференцији Европског савета у Копенхагену, 1993. године, утврђене су обавезе које морају да испуне све придружене земље централне и источне Европе да би могле да постану чланице Уније. Оне су утврђене као четири критеријума (који су касније разрађени у „Агенди 2000“, а утврђена је и стратегија коју земље треба да следе): 1) постојање стабилних институција које гарантују демократију, владавину права, права човека и поштовање мањина; 2) оживотворена тржишна привреда; 3) способност суочавања са конкуренцијом и тржишним снагама унутар Уније, и 4) способност кандидата да одговори обавезама везаним за чланство, а нарочито да прихвати циљеве политичке, економске и монетарне уније. Улазак СРЈ у Унију истовремено је стратешки, политички и безбедносни интерес наше земље, али и потреба стварања уједињене и просперитетне заједнице земаља старог континента.

Одлуком ЕУ од 10. септембра 2000. СРЈ одобрене су нерестиципроцитетне преференцијалне трговинске олакшице за слободан извоз (без додатних такси или царинских баријера) југословенских предузећа (на тржишта земаља Уније) око 95 одсто индустријских и пољопривредних производа, у оквиру програма економске подршке демократским променама у Србији. Такве „асиметричне“ трговинске олакшице ЕУ дала је 18. септембра 2000. и Албанији, БиХ, Хрватској и делимично Црној Гори, уз њихову обавезу да покрену економске реформе и регионалну

⁷ У преговоре о проширењу (пуноправном чланству) ЕУ укључене су: Кипар, Малта, Пољска, Мађарска, Чешка, Словачка, Словенија, Естонија, Литванија, Летонија, Румунија и Бугарска (са њима је ЕУ, 1990. године, закључила споразуме о асоцијацији). О њиховом пуноправном чланству, према закључку са самита ЕУ у Ници (почетак децембра 2000), расправљаће се у првој половини 2004. године, и то након провере ригорозних економских и политичких услова. Практично, ниједна држава бившег социјализма није примљена у Унију. Разлог одлагања није само потреба повећања уплата развијених земаља западне Европе у буџет ЕУ већ и бојазан од великог прилива радне снаге из сиромашнијих земаља источне Европе. Такве масовне имиграције могу узроковати повећање незапослености и пад животног стандарда њихових грађана. Европска унија је, осим споразума о асоцијацијама (са наведеним земаљама), потписала уговор о сарадњи са: Русијом, Украјином и Молдавијом (тзв. европски уговори).

сарадњу с осталим земљама које су укључене у процес сарадње са ЕУ познат као „стабилизација и асоцијација“ (такве споразуме са ЕУ до сада су имале Бугарска и Румунија).

Велики је значај трговинских олакшица за СРЈ с обзиром на високу спољну задуженост земље. За њу је много важнија слободна трговина са Унијом од чекања на иностране кредите. Будуће кредитирање Србије од стране међународних финансијских организација претпоставља испуњење њених ранијих дужничких обавеза и бројних услова, што може и временски дуго да потраје. Укључивање СРЈ у тржиште у ЕУ сигурнији је начин за трајнији економски опоравак наше земље.

Усвајањем „Декларације о Југославији“ од стране министара спољних послова земаља ЕУ (Министарски савет), 9. октобра 2000. у Луксембургу, ЕУ укинула је ембарго на нафту и авионски саобраћај са Србијом и изван снаге ставила све санкције против СР Југославије. Истовремено, Југославији је омогућено успостављање односа с међународним финансијским и другим организацијама, односно повратак у свет, с намером да се помогне оживљавање производње и стабилизација демократске власти. На тој основи, могуће је закључивање споразума о стабилизацији и асоцијацији између СРЈ и Европске уније. Преговори о уласку у процес стабилизације и асоцијације су веома компликовани и обично трају између шест месеци и 12 месеци. У том периоду морају се испунити следећи услови да би се земља квалификовала за потписивање споразума о придруживању:

- *безбедносни услови*, који се односе на решавање конфликта на миран начин, посебно када је реч о мањинама;

- *политички услови*, што подразумева реформу политичких институција, тј. успостављање демократских институција (парламент, влада, судство), према начелима европске демократије, односно изградњу правног система који је усаглашен с правним системом ЕУ;

- *ефикасно функционисање државе*, са јасно разграниченим и остваривим обавезама органа савезне државе који репрезентују земљу у међународним односима.

Савезној Републици Југославији, дакле, предстоји велики посао у законодавној сфери. Неопходне су измене бројних системских закона, пре свега закона о приватизацији, јавном информисању итд. и њихово усаглашавање с европским стандардима. Сматра се да стање на Косову и Метохији не би требало да буде препрека нашем придруживању Унији, тим пре што је оно у надлежности Уједињених нација.

У оквиру Самита земаља ЕУ и пет држава Балкана, одржаног 24. новембра 2000. у Загребу, ЕУ понудила је Албанији, БиХ, Хрватској, СРЈ и Македонији „стабилизирајућа партнерства“. На тај начин се изјаснила да прихвата кандидатуру тих земаља за пуноправно чланство. На Самиту је формирана консултативна радна група за отпочињање преговора са нашом земљом ради припреме за израду споразума о стабилизацији и асоцијацији. Ти споразуми су знатно повољнији од уговора о придруживању које су, својевремено, с ЕУ закључиле медитеранске земље.

На основу опредељења за чланство у Унији, споразумима о асоцијацији који су закључени са бившим социјалистичким земљама (тзв. европски уговори), који важе 10 година, земљама источне Европе обезбеђен је преференцијални третман у привредној сарадњи (што је услов побољшања конкурентности на тржишту Уније) и финансијска подршка у процесу њихових припрема за стицање пуноправног чланства. Погодности за придружену земљу дефинишу се сходно њеним потребама, што је изузетно значајно за преговоре о асоцијацији СРЈ након агресије Северноатлантског пакта. Држава с којом је закључен споразум о асоцијацији има статус између потпуног чланства и уобичајеног међународног јавно-правног партнерства, одређеног уговорима о трговини и сарадњи. Основне погодности за придружене земље на основу закључених „европских уговора“⁸ јесу:

1) у области трговине, у релативно кратком року, ЕУ укида све царине и квантитативна ограничења који важе за „треће земље“. Истовремено, придруженим државама је омогућено да до истека четворогодишњег периода (закључења уговора) штите царинама, у висини од 25 одсто, одабране сегменте националног тржишта од иностране конкуренције;

2) у размени пољопривредних производа придруженим земљама се омогућава повећање извоза пољопривредних производа за по 10 одсто годишње првих пет година „европских уговора“. У истом периоду, на пољопривредне производе из придружене земље снижавају се увозне царине Уније за 69 одсто, а сличне уступке мора да одобри и придружена држава;

3) у области кретања радне снаге држављани ЕУ могу слободно да раде и да се насељавају на територији придружене државе, и обрнуто. Тај облик сарадње би позитивно утицао како на развој предузетничких способности људи из СРЈ, тако и на решавање проблема незапослености;

4) у вези са финансијском сарадњом, стварају се могућности за одобравање кредита ЕУ придруженој држави за одржавање стабилности валуте, помоћ за регионални развој, подршку малој привреди, и слично.

Споразумом о стабилизацији и асоцијацији и, касније, нашим пуноправним чланством у ЕУ економска сарадња између СРЈ и наших традиционалних спољнотрговинских партнера (као што су Русија, Кина, Индија итд.) не само да не би била доведена у питање већ би постојала и могућност за њено унапређење: побољшале би се извозне перформансе југословенске привреде, унапредиле могућности за научно-техничку и производну сарадњу, и слично.

У досадашњој пракси ЕУ није попуштала у примени правила за закључивање споразума о асоцијацији и стицању пуноправног чланства, јер би њено проширење по сваку цену могло да доведе до разблажавања садржаја интегрисања и његовог свођења на ниво заједничког тржишта.

⁸ Драгана Ђатовић, *Европска опција императив југословенске привреде*, „Геополитичка раскршћа“, бр. 1/2000, стр. 56–58.

Потребу уласка СРЈ у ЕУ на изглед не треба посебно образлагати јер је о том питању већ постигнут консензус водећих политичких снага у земљи. У тај процес су ушле све земље Европе, на основу новог концепта суверенитета и безбедности, прилагођеног унутрашњим променама и новонасталим међународним условима. Треба, међутим, узимати у обзир чињеницу да ЕУ није само економска већ и политичко-безбедносна интеграција. Чланство у ЕУ не може да се оствари делимично, прихватањем једног вида обавеза, односно неприхватањем чланства у интегралном значењу. Једноставно, уласком у ЕУ преузимају се сва права и обавезе садржани у постојећим актима Уније, којима се она дефинише као комплексна унија.

Чланство у ЕУ не може да се оствари без претходног прихватања свих одредаба Римског споразума, као и других споразума које је Унија касније донела, првенствено оних који се односе на стварање јединственог тржишта Европе. Морају се признати реципрочни услови размене којима се олакшавају промет и повезивање привредних субјеката земаља чланица. Национални прописи и поступци морају да се ускладе са вредностима које је ЕУ спецификовала: у погледу стандарда и техничких норми, ветеринарских прописа и прописа о фито-заштити, начину и садржају докумената о царинењу итд. На пример, производи из „трећих земаља“ чија производња не одговара прописима о стандардима третираће се као производи друге категорије или нижег квалитета. То може да буде значајнија препрека за извоз него царинске баријере.

У случају наше земље, лакше је спровести институционално прилагођавање него створити могућност за прелазак на реципрочне услове размене са земаљама чланицама Уније. С обзиром на то да не постоје могућности за брзе промене постојећег стања у привреди наше земље, питање царинских реципроцитета у односима с западноевропском интеграцијом не би требало покретати за одређено време. Тиме се не пренебрегава наша потреба за чланством, већ наглашава значај разумног временског периода потребног за промене у привредној структури земље и њено увезивање у привредну структуру држава чланица Европске уније.

Југославија не може да буде равноправан партнер у Западноевропској интеграцији уколико је конкурентност њене производње испод нивоа тамошње конкурентности. На основу истраживања, у међународним оквирима наша привреда има извесну конкурентску способност у текстилној и дрвној индустрији, производњи пића, дувана и одређених делова машиноградње итд. Међутим, за одређени део наше привреде не могу да се прихвате либерални услови размене, па ће морати да остане у режиму заштите од иностране конкуренције. Ипак, препреке за унапређење наше размене треба постепено смањивати. Наиме, постепеним смањењем заштите наше индустрије треба да се подстакне повећање продуктивности и конкурентске способности домаћих преду-

зећа, без чега нема укључења у Европску унију. На крају, није мали део домаће производње који нема никакву перспективу, па је не треба штитити никаквим царинским и нецаринским инструментима. Прелазни период – до потпуног укључивања Југославије у ЕУ – треба искористити за програмско реструктурирање или за ликвидацију таквих предузећа. Дакле, чека нас веома сложен посао измене производне структуре, као битне претпоставке преласка на тржишне услове привређивања и ефикасног укључивања у процес интеграције у Европи. Међутим, то је условљено новим инвестицијама и скоро да се не може извести без иностране финансијске подршке.

У захтевима за улазак Југославије у ЕУ требало би инсистирати управо на периоду пролонгирања обостраних реципроцитета ради пружања подршке трансформацији југословенске привреде. Будући да потписивањем Римског споразума земље западне Европе нису укинуле међусобне царине, већ је одређен десетогодишњи период за прилагођавање и стварање услова неопходних за укидање царинских баријера, наша земља би у том периоду могла да заустави дугогодишњи рецесивни тренд у привреди и да пређе на квалитативно виши ниво њене ефикасности.

У случају исхитреног уласка у ЕУ, што подразумева уједначавање услова привређивања (укидање царина и нецаринских препрека у међусобној размени, усклађивање пореских система, и слично), штете би, сигурно, биле веће од користи. Јер, актом либерализације размене не би могли значајније да се повећају извозни ефекти, а домаћа производња може да буде доведена у питање. Једноставно, партнери из неприпремљене земље не могу да искористе све позитивне могућности за сарадњу, какве се пружају економски развијеним земљама на јединственом тржишту Европске уније.

Статусним променама, дакле, не може се, у крајњем, поправити економска позиција наше земље у овом делу Европе, односно нормативноправном страном интеграције не може се обезбедити и фактичка интеграција југословенске привреде са привредама земаља Европске уније. Штавише, тај пут може да буде дуг и изузетно кобан за привреду земље која жели да постане пуноправан члан интеграције без неопходних припрема. Наиме, најлакше се интегрише привреда чија се производна структура уклапа у производну структуру групације и, уз то, има приближан ниво економског развоја.

Период од десет година могао би да буде довољан за остваривање структурне промене и привредно-системска прилагођавања неопходна за квалитетан улазак СРЈ у Европску унију. То би био прелазни период за испуњење критеријума прописаних за приступање монетарној унији. Такође, за то време, на основу споразума о стабилизацији и асоцијацији, стварали би се услови за поступну интеграцију у економској сфери. По завршетку тог периода били би створени услови за улазак СРЈ у другу фазу односа са ЕУ, а то је потпуна интеграција, у оквиру које би наша земља преузела све обавезе које произилазе из пуноправног чланства.